

Koele minnaars van interculturalisering

➤ DOOR ANJA CLAEYS

Op verschillende manieren waren An Piessens en Stijn Suijs de voorbije jaren actieve sympathisanten van de opmars van “interculturalisering” in onderwijs, opleidings- en tewerkstellingsprojecten algemeen welzijnswerk en sociaal-cultureel werk. Ondertussen zijn ze koele minnaars geworden van het concept, dat naar hun aanvoelen te veel een ‘buzzwoord’ is geworden. Het werd een lang gesprek over maatschappelijke normen, politiek, toegankelijkheid en diversiteit, hier gecondenseerd in enkele terugkerende thema’s.

EEN INTERVIEW MET AN PIESSENS EN STIJN SUIJS

Interculturalisering, zeggen **An Piessens** en **Stijn Suijs**, gaat in essentie over een continue onderhandeling. Het gaat over het engagement om te blijven onderhandelen over verschillende omgangsvormen en perspectieven op de werkelijkheid. Dat is een politieke kwestie die onder meer handelt over wie mee mag praten over de vormgeving van onze samenleving en over hoe wij dat gesprek willen organiseren. Die politieke dimensie van interculturalisering is volledig aan het verdwijnen. Interculturalisering gaat nochtans over de voortdurende discussie over welke normen we hanteren. Maar vandaag is interculturalisering zelf een norm geworden waarover niet meer gediscussieerd kan worden.

Piessens en **Suijs** betreuren nog wel wat meer evoluties in het gebruik van het concept. In veel gevallen wordt interculturalisering gereduceerd tot een probleem van toegankelijkheid. Veel praktijken die vandaag “intercultureel” worden genoemd vertrekken vanuit een goedbedoelde intentie: sociale voorzieningen (bijvoorbeeld algemeen welzijnswerk of culturele initiatieven) toegankelijk maken voor doelgroepen die daar nu weinig gebruik van maken. Aan die intentie zijn verschillende gevaren verbonden. Door de nadruk te leggen op toegankelijkheid, worden de impliciete normen en waarden van zo’n sociale voorziening zelf niet meer in vraag gesteld. Men gaat er van uit dat de voorziening zonder

meer zinvol en nuttig is voor iedereen, zonder zich af te vragen welke verschillende invullingen van ‘zin’ of ‘nut’ kunnen bestaan.

Een tweede belangrijk probleem met de vertaling van ‘interculturalisering’ in ‘toegankelijkheid’ heeft te maken met de afbakening van doelgroepen. Leden van een doelgroep worden gereduceerd tot de gemeenschappelijke kenmerken die hen tot een ‘doelgroep’ maken: etnische-culturele herkomst, generatiearmoede, ... Maar zo verlies je de diversiteit binnen zo een groep zelf: mensen met een gelijkaardige achtergrond kijken niet noodzakelijk op dezelfde manier naar de wereld en ook in de achtergrond zelf kan nog heel wat verschil zitten.

Piessens en **Suijs** pleiten voor een dynamisch perspectief op diversiteit waarbij individuen niet gereduceerd worden tot ‘lid van deze of gene groep’, maar waarin net tot uiting komt dat mensen tegelijkertijd lid zijn van zeer veel verschillende groepen. Een dergelijk perspectief, zeggen ze, mag ook niet doorslaan naar een soort ultra-liberale individualisering. We moeten blijven oog hebben voor de ruimere maatschappelijke context, de sociale positie van mensen en de machtsverhoudingen die daarmee gepaard gaan, want anders veronachtzamen we opnieuw de politieke dimensie.

V: Jullie formuleerden enkele bedenkingen bij het denken in doelgroepen en categorieën. Toegankelijkheid is een herkenbaar en begrijpbaar concept. Interculturaliteit als leerproces voor de samenleving is minder evident.

An Piessens: Wat mij aantrok in het concept van interculturaliseren is het leren omgaan met ‘anders zijn’ als een uitdaging voor de hele samenleving. Het onderliggende principe daarvan is democratisering: altijd zijn er anderen en andere manieren van leven en verschillende belangen. Democratie betekent voor mij interactie en onderhandeling, maar dat brengt dus ook conflict en de voortdurende bedreiging van je eigen perspectief met zich mee. Dat bedoelen we met interculturalisering als leerproces.

Stijn Suijs: Bij het toegankelijk maken van voorzieningen vertrekt men meestal vanuit een perspectief dat min of meer dominant is in de samenleving. Dat perspectief vertelt dat deze voorziening belangrijk is en dat je er als minderheid goed aan zou doen het belang daarvan in te zien. Daarmee versterk je een monoculturele tendens. Maar als je echt intercultureel wil denken en handelen, moet je de discussie open trekken.

An Piessens: Als het woord ‘diversiteit’ valt, gaat het vreemd genoeg meestal over één of enkele kenmerken van mensen: allochtoon of autochtoon, man of vrouw, personen met een beperking of zonder beperking, ... Dat is problematisch, vooral omdat men er dan blijikbaar vanuit gaat dat de hele beleving en het hele doen en laten van zo iemand samengevat kan worden onder één label. Onlangs werd ik uitgenodigd me in te schrijven voor een ‘expertendatabank’ voor vrouwen. Dan stel ik mij de vraag: word ik nu uitgenodigd als ‘expert’ of omwille van het feit dat ik vrouw ben?

Stijn Suijs: Mensen maken tegelijkertijd deel uit van verschillende groepen en dat lidmaatschap krijgt op verschillende momenten andere ladingen. Natuurlijk word ik nog altijd beïnvloed door de normen en waarden die ik thuis meekreeg en die op een of andere manier inderdaad samenhangen met een bepaald sociaal-cultureel milieu. Maar de omgangsvormen die thuis gelden zijn niet dezelfde als die in mijn werkomgeving. En tegenover mijn vrienden gedraag ik me niet op dezelfde manier als tegenover mijn collega's en als sommige daarvan ook vrienden zijn gedraag ik me tegenover hen nu eens als collega en dan weer als vriend. Op de tram gelden andere omgangsvormen dan in onze traphal, enzovoort.

Bovendien kan je ook in eenzelfde groep toch nog op verschillende manieren naar de dingen kijken. Ik heb dat ooit beschreven met de metafoor van de 'volg-spot'. Mensen verschillen van en lijken op elkaar in ontelbaar verschillende aspecten. In een theaterstuk zetten spots bepaalde attributen en personages letterlijk in het licht en blijven andere in de schaduw. Dat gebeurt ook in de verschillende contexten waarin we ons begeven: sommige van de kenmerken die we net wel of net niet delen met anderen komen op de voorgrond, andere verdwijnen. In de ene context doet een bepaald groepskenmerk er helemaal niet toe, in een andere context wel.

Ik deed ooit observaties tijdens jeugdwerk-activiteiten met kinderen met zowel een Turkse als een Marokkaanse achtergrond. Die achtergrond deed er soms wél en soms niet toe. Als moest gekozen worden wie je

in je team wou hebben voor een voetbalmatch, dan werden gewoon de beste spelers gekozen. Maar toen er in de kleedkamers gekibbel ontstond, ging het ineens weer tussen de "Turken" en de "Marokkanen". Maar eigenlijk leek hun gedrag mij nog het meeste op gedrag dat ze gemeen hebben met heel veel kinderen van hun leeftijd, ongeacht hun etnische afkomst. De volgsots in een theater hebben ook kleuren. In de metafoor zijn dat dan onze individuele appreciaties van die kenmerken die in de spot komen te staan. Die zijn gegroeid doorheen onze eigen contacten in de loop van ons leven. Interculturaliseren kan je dan vergelijken met een goede lichtregie, want als de spots voortdurend op hetzelfde gericht staan, krijg je een saaie belichting.

V: Is het beklemtonen van de etnisch-culturele dimensie, wanneer het gaat over diversiteit, een verenging ?

An Piessens: In de analyse van een bepaald probleem kan het zinvol zijn om er bepaalde kenmerken toch weer uit te lichten. Het blijft bijvoorbeeld belangrijk om te beseffen dat personen met een allochtone achtergrond veel minder kansen op de arbeidsmarkt krijgen. Maar we mogen niet blijven steken in die analysefase. Het is nog maar de vraag of de oplossing bestaat uit het opnieuw benadrukken van een kenmerk waarmee we een probleem associëren.

We zitten in een samenleving waarin 'anders zijn' geproblematiseerd wordt, waar de angst voor het andere een belangrijke plek heeft. Dat los je niet op door dat 'anders zijn' opnieuw te benadrukken. Interculturalisering gaat dat ook niet noodzakelijk oplossen, maar helpt misschien om één

en ander wat genuanceerder te benaderen. De discussie over de hoofddoeken bijvoorbeeld wordt dikwijls gevoerd in algemene en abstracte termen. Als je mensen hierover rechtstreeks aanspreekt, zie je dat veel genuanceerder.

Stijn Suijs: We kunnen niet ontkennen dat mensen hun identiteit minstens gedeeltelijk ook ontlene aan het behoren tot bepaalde groepen. Maar vanuit een onderhandelingsperspectief is interactie veel fundamenteeler dan identiteit. Dat mensen bereid zijn om met elkaar in interactie te gaan is ook veel belangrijker dan het resultaat ervan. En dat resultaat kan je nooit vooraf plannen of bepalen. Dát is nochtans wat vandaag dikwijls gebeurt als de term ‘interculturalisering’ valt. Interculturalise-

ring is zelf een norm geworden. Mensen worden bijvoorbeeld gestimuleerd om ‘interculturele competenties’ te ontwikkelen, de capaciteit om heel flexibel om te kunnen gaan met steeds veranderende omstandigheden. Dat zijn natuurlijk ook de competenties die onze huidige economie nodig heeft: flexibele mensen in een evoluerende maatschappij. Als interculturalisering zo ingevuld wordt, dan gaat het eerder om een aanpassing aan de bestaande maatschappelijke orde dan om de fundamentele democratisering waar we het eerder over hadden. Als je dat democratisch aspect serieus neemt, dan betekent dat ook dat je conflicten toelaat en ze niet toedekt. Ik heb nochtans de indruk dat interculturalisering hoe langer hoe meer ook een instrument aan het worden is om sociale cohesie tot stand te brengen. Dat instrument wordt voorgesteld als iets neutraals, maar dat is het natuurlijk niet.

V: Het realiseren van sociale cohesie wordt vooral belangrijk voor de zogenaamde probleemwijken: wijken waarbij verschillende achtergestelde groepen genoodzaakt zijn samen te leven?

Stijn Suijs: Wij wonen in zo’n probleemwijk. Ik zal niet ontkennen dat hier problemen zijn, maar ik stoor me aan het label. De analyse van de wijk vertrekt dan al direct vanuit een analyse van de problemen. Er zijn gelukkig ook aanzetten om eerst te kijken naar wat in de wijk aanwezig is aan mogelijkheden. Ik vind het ook problematisch als de problemen in een wijk toegeschreven worden aan de groepen die er wonen, dat lijkt wel erg veel op ‘blaming the victim’. Ik herinner me bijvoorbeeld een project waarbij het de bedoeling was

sociale cohesie te bewerkstellingen door samen te werken aan de properheid in de wijk. Daarbij bleek dat bepaalde groepen toch niet mee wilden werken zoals de organisatoren dat voor ogen hadden. Dat werd vertaald als iets dat opgelost moest worden door interculturalisering. Interculturalisering betekent dan niet meer of minder dan dat die doelgroepen zich moeten aanpassen aan één bepaald model over wat een 'goede' bewoner is van de wijk, wanneer iets 'proper' is en wat de betekenis is van 'propere straten' voor het samenleven in de wijk. Ik vind dat problematisch.

An Piessens: De term 'probleemwijk' veronderstelt bovendien dat de problemen enkel in die wijk gesitueerd zijn. Is er dan geen problematisch gedrag buiten die wijken? En wanneer is iets 'problematisch'? Hier in onze buurt zijn 2 actieve buurtcomités die toffe activiteiten organiseren die het samen leven in deze buurt aangenamer maken. Eigenlijk voel ik me min of meer verplicht actief te worden in één van die comités. Maar ik doe dat niet, nóg een vergadering zie ik niet zitten. Ik participeer met andere woorden niet aan die activiteiten die de sociale cohesie kunnen bevorderen. Dat is eigenlijk toch problematisch gedrag? Wij zijn een typisch voorbeeld van jonge tweeverdieners die zich in een probleemwijk zijn komen vestigen. Dat wordt toegejuicht als een 'aanwinst' voor de buurt. Maar zijn tweeverdieners wel zo een aanwinst? Dat hangt er maar van af van uit welk kader je vertrekt. En als het over properheid gaat, wel, onze Marokkaanse buurvrouw veegt veel meer voor haar deur dan wij.

Stijn Suijs: Ik vind het een gevaarlijke tendens dat het wegvallen van sociale cohesie verbonden wordt aan bepaalde groepen: het zijn dan bijvoorbeeld de 'nieuwe inwijkelingen' die de boel verstoren. Je loopt dan –en ik val in herhaling– het risico dat alle leden van die groep zonder meer over dezelfde kam worden geschoren. Méér zelfs, het behoren tot een bepaalde groep determineert blijkbaar dat je problematisch gedrag stelt. Wat uit het plaatje verdwijnt, is dat het niet zo duidelijk is wat nu eigenlijk met sociale cohesie of problematisch gedrag bedoeld wordt en wie dat dan mee mag bepalen.

An Piessens: Het begint al met de vraag hoe je 'groepen' afbakt en hoe je kijkt naar interactiepatronen en –momenten. Enkele jaren geleden begeleidde ik een groep scholen. De discussie ging over ouderparticipatie. Ik vroeg de deelnemers een lijstje te maken met de momenten waarop je als ouder geconfronteerd wordt met het schoolgebeuren. Dat bleken heel veel momenten te zijn: opstaan 's morgens, de kinderen op tijd naar school brengen, kledij klaarleggen, huiswerk maken 's avonds. Toch wordt ouderparticipatie dikwijls verengd tot naar het oudercontact gaan. Als je niet opduikt op dat oudercontact, is dat een probleem, terwijl er zoveel andere momenten zijn waarop ouders wel betrokken zijn bij de school. De manier waarop je het benoemt is dus heel belangrijk en we moeten proberen wat breder te kijken, wat creatiever zijn in het benoemen van wat het probleem nu eigenlijk is en ook je eigen werk, je uitgangspunten en de categorieën die je gebruikt in vraag stellen.

V: Interculturaliteit en participatie worden dus vanuit een eenzijdige en beperkte invalshoek bekeken?

Stijn Suijs: Het is belangrijk om te kijken naar wat er allemaal als norm naar voor wordt geschoven en wat benoemd wordt als een ‘interculturele praktijk’. Nog een voorbeeld is het streven naar de vertegenwoordiging van allochtonen in bestuursorganen van het sociaal-cultureel werk. Dat is een goed initiatief omdat je op die manier duidelijk maakt dat in de doelgroep van allochtonen ook capabele mensen zitten. Anderzijds vrees ik dat voor die functies net weer mensen worden aange trokken met een bepaald profiel, namelijk een profiel dat erg lijkt op dat van de niet-allochtonen in zo een bestuursorgaan: iemand die doorgestudeerd heeft, mondig is, affiniteiten heeft met het verenigingsleven, enz. Het gevaar is dat dat profiel als een soort ‘ideaaltype’ gaat functioneren: als je iets wil te zeggen hebben in onze samenleving, kan je maar beter zorgen dat je zus of zo wordt. Dat is geen interculturaliseringsverhaal, maar homogenisering. Ik zie dat

ook terugkeren wanneer het gaat over de participatie van mensen in armoede. Ook daar dreig je te eindigen met een normstelling die niet meer in vraag wordt gesteld: je bent dan pas een ‘goede’ arme als je je laat “bereiken” door een vereniging en wanneer je binnen die vereniging op een afgebakende manier “het woord” neemt. Dat is een ongelofelijke verenging van het begrip participatie. Armoede wordt vandaag terecht gedefinieerd in termen van structurele uitsluiting. Dat is een probleem van de samenleving in haar geheel. Maar ik heb de indruk dat armoedebestrijding zich hoe langer hoe meer focust op hoe armen zich horen te gedragen om gehoord te kunnen worden. Ook dat is een vorm van homogenisering waarbij het structurele naar de achtergrond verdwijnt. We zijn dus depolitiserend bezig.

An Piessens: Kortom, we geloven nog steeds in het belang van interculturalisering, maar tegelijkertijd zijn we erg koele minnaars van de manier waarop de term vandaag gebruikt wordt.

